

Bancaire concurrentie en monetaire transmissie

Naarmate de concurrentie tussen banken groter is, wordt het monetaire beleid effectiever. De Nederlandse kredietmarkt blijkt qua concurrentie een tussenpositie in te nemen in het eurogebied volgens de Boone-indicator. Aandacht voor concurrentie naast financiële stabiliteit is dus belangrijk.

Volgens de economische theorie zou concurrentie er in de kredietmarkt voor zorgen dat de prijs van leningen, de bancaire rentevoet, dichter uitkomt bij de rentevoet op de geld- en kapitaalmarkt, dan zonder concurrentie het geval zou zijn. Met behulp van paneldata voor acht euro-landen kan geanalyseerd worden of concurrentie in de kredietmarkt er inderdaad toe leidt dat de rente op kredieten meer de rente op de kapitaalmarkt en geldmarkt volgt (Van Leuvensteijn *et al.*, 2007 en 2008). In het bijzonder wordt nader ingegaan op het effect van voornoemde concurrentie tussen banken op de aanpassing van bancaire kredietrentevoeten aan de overeenkomstige marktrenten. Naar verwachting heeft sterke concurrentie een drukkend effect op de bancaire kredietrentes, daarmee bijdragend aan de welvaart van consumenten en bedrijven. Daarnaast suggereert de economische theorie dat veranderingen in de belangrijkste rentevoeten van de ECB in een meer concurrerende markt sneller en sterker doorwerken op de bancaire rentevoeten. In het huidige tijdsgewricht hebben centrale banken veel aandacht voor de financiële stabiliteit van het banksysteem. Gegeven de prominente rol van de bancaire sector in het financiële systeem van het eurogebied, is het van groot belang voor de centrale banken in het eurogebied om naast aandacht voor de financiële stabiliteit ook aandacht te hebben voor concurrentie op de kredietmarkt.

Het effect van concurrentie op de rente voor leningen

Het onderzoek omvat twee stappen. In de eerste stap wordt de mate van concurrentie gemeten tussen banken in de kredietmarkt en in de tweede wordt onderzocht hoe deze concurrentie de invloed van de ECB-beleidsrentes op de rente in de kredietmarkt vergroot. Hierbij wordt een relatief nieuwe methode gebruikt, de zogenaamde Boone-indicator van concurrentie (Boone, 2001; 2008), die niet eerder op de notie dat efficiëntere banken in een meer concurrerende markt meer winst en marktaandeel zullen winnen dan in een weinig concurrerende markt. Op grond daarvan zou gelden dat naarmate de invloed

van efficiëntie op de marktaandelen sterker is, de concurrentie heviger is. De eventuele verandering in dit verband tussen efficiëntie en marktaandelen wordt per land en over de tijd op jaarbasis gemeten. Een voordeel van deze methode is dat het, anders dan bij veel bestaande methoden, mogelijk is naast de concurrentie op de gehele bancaire markt ook die van aparte productmarkten, zoals die van kredieten, te meten. Een voorbehoud is dat de Boone-indicator veronderstelt dat banken steeds een deel van hun efficiëntievoordelen doorgeven aan hun klanten. Dit mag overigens in een concurrerende markt ook worden verwacht: een weinig efficiënte partij moet immers saneren en efficiënter worden, want anders wordt deze overgenomen door een meer efficiënte partij danwel uit de markt geduwd. In al deze gevallen neemt voor de markt als geheel de relatie tussen efficiëntie en performance in termen van winst en marktaandeel toe. Het gaat bij de Boone-indicator dus niet om efficiëntie of marktaandelen op zich, maar om de relatie tussen beide. Boone (2008) heeft theoretisch aangetoond dat de Boone-indicator een betere methode is om concurrentie te meten dan de prijs-kostenmarge. De Boone-indicator wordt geschat met behulp van een regressiemodel, waarin marktaandelen van banken worden verklaard uit marginale kosten van kredietverlening, als proxy voor efficiëntie. De marginale kosten zijn niet bekend en worden daarom berekend op basis van een translogkostenfunctie. Hierin worden de bankkosten verklaard uit onder meer de productie van de bank (zoals verstrekken van leningen, beleggen in obligaties, aandelen en private equity, en niet aan de balans gerelateerde diensten, zoals transactie-vergoedingen en commissies), en inputprijzen, zoals de loonvoet en de financieringsrente. Tevens wordt rekening gehouden met een uiteenlopende mate van risicoaversie door de solvabiliteit van banken mee te nemen. Voor commerciële, spaar- en coöperatieve banken worden aparte functies geschat, omdat hun kostenstructuur onderling verschilt. Dit wordt bevestigd door de schattingsresultaten. Aldus resulteert een maatstaf waarmee vervolgens in stap twee vastgesteld kan worden hoe veranderingen in concurrentie de kosten van lenen door consumenten en bedrijven beïnvloeden en hoe veranderingen in marktrentes en rentevoeten, bepaald door de centrale bank, doorwerken op de bancaire krediet- en depositorenten. Hierbij worden drie mogelijke hypothesen getoetst met betrekking tot de invloed van concurrentie in de kredietmarkten op de krediet- en depositorenten. Allereerst wordt het effect onder-

MICHEL VAN LEUVENSTEIJN
Wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau

Tabel 1

Gemiddelde waarde Boone-indicator en verschil bank- en marktrente (1994–2004).

	Oostenrijk	België	Duitsland	Spanje	Frankrijk	Italië	Nederland	Portugal
Boone-indicator kredietmarkt¹	-1,5	-2,6	-4,0	-4,8	-0,6	-4,0	-2,5	-0,9
Rentespreidingen op leningen in %								
Hypotheken	2,1	2,2	1,8	1,6	1,3	1,9	1,1	2,2
Consumentenleningen	3,2	4,2	3,1	5,5	4,0	-	-	7,7
Korte leningen aan bedrijven	1,3	1,0	0,5	1,0	0,6	1,3	0,7	3,4
Lange leningen aan bedrijven	-	0,4	1,1	0,9	1,1	1,3	-	-
Rentespreidingen op deposito's in %								
Lopende rekeningen	-2,0	-	-	-2,9	-	-2,7	-1,7	-
Termijndeposito's	-0,4	-0,1	-0,2	-0,5	-0,1	-0,9	-0,2	-1,1

¹ Gemiddelde geschatte waarde

Bron: Eigen schattingen en ECB.

zoekt van concurrentie in de kredietmarkten op de hoogte van de krediet- en depositorentes. Dit wordt gedaan aan de hand van een model waarin het verschil tussen de bank- en marktrentes (de spreiding) wordt verklaard uit onder meer de Boone-indicator van concurrentie. Vervolgens wordt een zogenaamd panel-error-correctiemodel (ECM) gebruikt om het effect van concurrentie in de kredietmarkten op de langetermijnevenwichtsdoorwerking van beleids- en marktrentes op bancaire rentevoeten te meten, met andere woorden: hoe sterk of compleet de doorwerking op de lange termijn is. Het ECM beschrijft zowel de langetermijnevenwichtssituatie als de kortetermijnafwijkingen van dat evenwicht. De data zijn beschikbaar voor een aantal landen, waarbij voor elk land de gegevens over een aantal jaren aanwezig zijn. Met het ECM wordt ook de invloed getoetst van concurrentie in de kredietmarkten op de directe aanpassing van bankrentes aan veranderingen in marktrentes, met andere woorden: hoe snel de doorwerking is. Voor het schatten van de Boone-indicator van concurrentie worden uit Bankscope, een database van Bureau Van Dijk, afkomstige jaargegevens gebruikt van de balans en de winst-en-verliesrekening van banken. Hieruit worden markt-aandelen, bankproductie en inputprijzen afgeleid. Voor het berekenen van het effect van concurrentie op bankrentes worden van de Europese Centrale Bank afkomstige maandgegevens gebruikt van markt- en bankrentes. Vanaf 2003 zijn deze gegevens ECB-breed geharmoniseerd, in de jaren daarvoor zijn ze afkomstig uit nationale statistieken. Voor alle gegevensbronnen geldt dat enig voorbehoud op zijn plaats is, omdat vergelijkbaarheid over de landen niet altijd volledig is gegarandeerd. Betere gegevens zijn echter niet voorhanden.

De empirische schattingen van concurrentie

De Boone-indicator meet de concurrentie in de kredietmarkten. Deze schattingen worden in de eerste regel van tabel 1 weergegeven. Hoe negatiever de Boone-indicator is, des te sterker is de concurrentie. De concurrentie lijkt het sterkst in Duitsland, Spanje en Italië. Dit zijn met Frankrijk de landen waar het aantal banken het hoogste is en de concentratieratio's het laagst zijn. Overigens gaat deze hier waargenomen regelmatigheid in zijn algemeen, bijvoorbeeld in onder-

zoek met meer landen, niet op (Bikker en Spierdijk, 2008a; Boonstra, 2007). Zo kent de Franse kredietmarkt volgens de Boone-indicator geringe concurrentie, maar heeft zij ook een lage concentratiegraad, wat zou duiden op een hoge concurrentiegraad. De concurrentie is het zwakst in Frankrijk, Oostenrijk en Portugal. Nederland en België nemen een tussenpositie in. Merk op dat concurrentieschattingen sterk af kunnen wijken van die van efficiëntie. Sommige landen hebben een inefficiënt bankwezen, terwijl de binnenlandse concurrentie toch behoorlijk is. De concurrentie is ook apart gemeten voor specifieke typen banken. Algemene banken die meer blootstaan aan concurrentie van buitenlandse banken en kapitaalmarkten, zijn veelal meer concurrerend, vooral in Duitsland, Spanje en de Verenigde Staten, dan spaarbanken en coöperatieve banken, die vooral opereren op lokale markten. De indicator wordt voor elk jaar geschat, waarbij tabel 1 het gemiddelde toont over 1994–2004. Voor de vier grote landen wordt een trend gevonden in de schattingen die duidt op wat minder concurrentie op de kredietmarkt in meer recente jaren. Deze uitkomst van achteruitgang in concurrentie op de kredietmarkt is ook, overigens in sterkere mate, gevonden door Bikker en Spierdijk (2008b) met een andere methode dan de Boone-indicator om de concurrentie te meten, die tevens concurrentie op de gehele bancaire markt beschouwt. Deze trend zou verklaard kunnen worden uit de over de tijd opgetreden bancaire consolidatie en de verschuiving van het verstrekken van leningen naar andere bancaire diensten, waar prijzen en kwaliteit minder goed vergeleken kunnen worden, zodat concurrentie wordt belemmerd. In de kleinere landen, waar de concurrentie lager is, is juist sprake van een wat opwaartse trend, terwijl in Nederland geen duidelijke verandering is te zien. Deze bewegingen samen leiden tot convergentie, helaas op een, voor grote landen, lager niveau.

Spreiding tussen markt- en bankrentes

De rest van tabel 1 toont de spreiding in de hoogte van de bankrente ten opzichte van de corresponderende marktrentes. Hierbij zijn vier verschillende kredietrentes en twee depositorentes onderscheiden. De spreiding tussen bank- en marktrentes is bij kre-

Tabel 2

Invloed concurrentie op doorwerking van markt- en beleidsrente op bancaire rente.

	Spreidingsmodel		ECM	
	Coëfficiënt	t-waarde ¹	Coëfficiënt	t-waarde ¹
Hypotheekleningen	-0,30	-2,1**	0,05	5,3***
Consumentenleningen	-0,08	-3,0***	0,06	3,2***
Kortetermijnleningen aan bedrijven	-0,13	-6,7***	0,04	3,5***
Langetermijnleningen aan bedrijven	0,00	0,2	0,05	4,5***
Betaalrekeningen	-0,54	-8,3***	0,04	5,9***
Termijndeposito's	-0,04	-3,1***	-0,02	-0,6

¹ Twee en drie sterretjes geven significantieniveaus aan van 95% en 99%, respectievelijk.

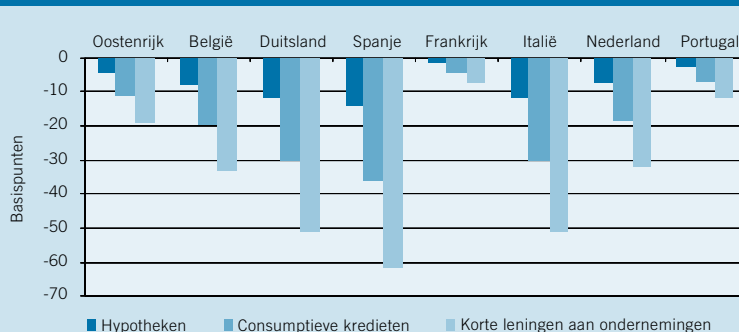
dieten positief en bij deposito's negatief. Een grotere spreiding duidt op minder concurrentie. Om de invloed van concurrentie vast te stellen, wordt een model van deze spreads gebruikt met als verklarende variabele de Boone-indicator van concurrentie. De schattingsuitkomsten laten zien dat sterkere concurrentie inderdaad significant geringere spreidingen tussen bank- en marktrentevoeten opleveren voor althans drie van de vier kredietrentes, namelijk voor hypotheekrentes, consumentleningen en korte-termijn leningen aan bedrijven (tabel 2). Een bepaalde toename van de concurrentie (van een punt op de schaal van de Boone-indicator) geeft een daling van de hypotheekrente met dertig basispunten, terwijl de rente op consumenten en korte-termijnleningen daalt met, respectievelijk, acht en dertien basispunten. Figuur 1 geeft per land weer hoeveel de spreiding tussen bank- en marktrentes volgens de berekeningen is gereduceerd door de per land optredende concurrentie. Hiervoor zijn de coëfficiënten in de eerste kolom van tabel 2 (die de invloed van concurrentie op de doorwerking van markt- en beleidsrentes op bancaire rentes weergeven) vermenigvuldigd met de gemiddelde waarde van de Boone-indicator van concurrentie in tabel 1. Uit deze figuur blijkt dat concurrentieverschillen tussen landen soms wel een verschil van vijftig basispunten in de spreiding tussen bank- en marktrentes kunnen verklaren, zoals tussen Spanje en Frankrijk bij leningen aan ondernemingen. De verschillen bij consumentkredieten en hypotheekrentes zijn geringer, maar zeker ook substantieel. Dit resultaat houdt in dat bancaire kredietrentes (meestal) lager zijn, naarmate de concurrentie heftiger is. Voor de twee depositorentes geldt dat concurrentie op de kredietmarkt resulteert in een significant grotere negatieve spread tussen bank- en marktrentes. De spread is negatief omdat de bank minder rente vergoedt op deposito's dan de geldmarktrente. De depositorentes gaan dus omlaag bij sterke concurrentie op de kredietmarkt. Dit weerspiegelt dat de concurrentiedruk in de kredietmarkt sterker is dan die op de depositomarkten, zodat banken onder concurrentiedruk op de kredietmarkt compensatie voor inkomensverlies zoeken door lagere depositorentes aan te bieden. Kennelijk beschikken banken over een zekere marktmacht in de depositomarkten, die pas wordt benut als de concurrentiedruk op de kredietmarkt oploopt. Een reden zou kunnen zijn dat op korte termijn voordeel wordt behaald met een lagere depositorente, terwijl op langere termijn nadeel optreedt door verlies aan depositohouders. Met name bij betaalrekeningen zijn banken in staat om de geringere marges in de kredietmarkt door sterkere concurrentie af te wentelen op depositohouders, zoals ook blijkt uit de veel grotere, negatieve coëfficiënt in tabel 2.

Doorwerking marktrente onder concurrentie

Vervolgens is onderzocht of bankrentes op markten met meer concurrentie sterker of completer reage-

Figuur 1

Reductie in de spreiding tussen markt- en bankrentes door concurrentie.

ren op de overeenkomstige marktrentes, waarbij gebruikgemaakt wordt van de langetermijnvergelijking van het ECM. Schattingsresultaten tonen aan dat alle vier onderzochte bancaire kredietrentes inderdaad significant sterker reageren op de marktrentes als er meer concurrentie is (tabel 2). Verder blijkt dat concurrentie in de kredietmarkt ook bijdraagt aan een meer complete doorwerking van de korte marktrente op de rente van lopende rekeningen. Deze uitkomsten geven aan dat bancaire concurrentie een substantiële invloed heeft op het mechanisme van de monetaire beleidstransmissie: sterkere concurrentie op de kredietmarkt bevordert de sterkte en snelheid van de doorwerking van monetair beleid op de reële economie. Tegen dit licht is de waargenomen afnemende concurrentie in de grotere eurolanden een verschijnsel dat aandacht behoeft. Ten slotte is met de kortetermijnvergelijking van het ECM onderzocht of ook de snelheid van de aanpassing van bankrentes aan veranderingen in marktrentes onder concurrentie toeneemt. Hiervan zijn echter geen significante effecten gevonden.

Conclusie

Een analyse voor acht landen in het eurogebied van de effecten van concurrentie in de kredietmarkten op bancaire rentes van leningen en deposito's met behulp van de Boone-indicator laat dus zien dat de bancaire rentespreads op hypotheekrentes, consumentleningen en kortlopende leningen aan bedrijven significant lager zijn in meer concurrerende markten. Deze uitkomst impliceert dat bancaire kredietrentes lager zijn onder sterkere concurrentie, zodat concurrentie de welvaart doet toenemen. Banken compenseren inkomensverlies vanwege sterkere concurrentie op de kredietmarkt door hun depositorentes te verlagen. Verder wordt voor alle vier onderzochte kredietcategorieën waargenomen dat bancaire rentes de marktrentes vollediger volgen indien de concurrentie sterker is. Deze resultaten onderstrepen dat bancaire concurrentie een substantiële bijdrage levert aan het monetaire mechanisme van beleidstransmissie. Bancaire concurrentie verdient dus blijvende aandacht, ook van centrale banken.

LITERATUUR

- Bikker, J. en L. Spierdijk (2008a) Determinanten van bancaire concurrentie. *ESB*, 93 (4530), 148-150.
- Bikker, J. en L. Spierdijk (2008b) *How banking competition changed over time*. DNB Working Paper nr. 167. Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
- Boone, J. (2001) Intensity of competition and the incentive to innovate. *International journal of industrial organization*, 19(5), 705-726.
- Boone, J. (2008) A new way to measure competition. *Economic journal*, 118(531), 1245-1261.
- Boonstra, W. (2007) Concentratie maatstaven slechte indicator van concurrentie. *ESB*, 91(4511), 334-335.
- Leuvensteijn, M. van, J. Bikker, A. van Rixtel en C. Kok Sørensen (2007) *A new approach to measure competition in the loan markets of the euro area*. ECB Werkdocument 768, Frankfurt: Europese Centrale Bank.
- Leuvensteijn, M. van, C. Kok Sørensen, J. Bikker en A. van Rixtel (2008) *Impact of bank competition on the interest rate pass-through in the euro area*. ECB Werkdocument 885, Frankfurt: Europese Centrale Bank.